

15-дәріс

ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

АЗАМАТТЫҚ ІС ЖҮРГІЗУ. СОТ ӨНДІРІСІ, 1-БӨЛІМ (2)

Сот шешімі. Шешім Шығарусыз мәні
бойынша құқықтық дауларды шешу

1. Сот шешімінің ұғымы және мәні
2. Шешім шығарусыз құқықтық дауларды мәні бойынша шешу ұғымы және мәні
3. Шешім шығарусыз құқықтық дауларды мәні бойынша шешу нысандары

1. СОТ ШЕШІМІНІҢ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ МӘНІ

Соттың ең айқын биліктік ерік-жігері сот шешімінде өзін көрсетеді.

Сот шешімі, бұл — соттың (судьяның) жазбаша түрде ресімделген актісі. Онда материалдық-құқықтық, сондай-ақ, процессуалдық мәселелерді шешу жөнінде билік пайымдауы баяндалады.

Сот шешімі мәлімделген талаптардың мәні бойынша шығарылады.

Шешім қабылдай отырып, сот тараптардың материалдық-құқықтық дауын шешеді.

Шешімнің құқықтық табиғатын сот қызметінде іске асырылатын сот төрелігінің міндеттеріне сүйене отырып, дұрыс түсінуге болады. Сот шешімі-бұл іс қозғалған сот төрелігінің актісі, өйткені осы акт арқылы талап-арыз қанағаттандырылғанына немесе оны қанағаттандырудан бас тартылғанына қарамастан бұзылған немесе даулы құқықты қорғау жүзеге асырылады. Егер субъективті құқықты немесе заңмен қорғалатын мүддені бұзу расталса, онда сот өз шешімімен талапкердің бұзылған құқығын қорғайды.

Осылайша, талап қою қанағаттандырылған жағдайда, құқық талапкерге тиесілі түрде қалпына келтіріледі. Талап қоюдан бас тартқан жағдайда, жауапкердің құқықтарын қорғау жүзеге асырылады. Демек, барлық жағдайларда сот шешімі дауласушы тараптардың жеке құқықтары мен заңмен қорғалатын мүдделерін қорғау актісі ретінде әрекет етеді.

Сот жауапкершілік және зиянды сандық бағалау мәселелері бойынша бөлек тындауларды өткізу туралы өкім ете алады. Тиісінше, осы мәселелер бойынша жекелеген шешімдер шығарылуы мүмкін.

Лорд С.Дж. Бингхэм ойынша: шешім судьялардың ұтымдылығы, түсініктілігі мен жауапкершілігінің ашық көрінісі болуға тиіс.

Судья шешімінің барлық жағдайларында:

- ашық сот отырысында ауызша шығарылады;
- ашық сот отырысында баспа және жұртшылық үшін қол жетімді көшірмелермен жазбаша түрде шығарылады;
- шешім қабылдау үшін мәселелерді, дәлелдемелерді және себептерді дәйекті түрде баяндау керек.

Лорд Хофф Манн *riglowska V* ісінде. *Riglowski* (1999), округтік судьялардың (округтік соттарда) немесе сотқа дейінгі істерді қарайтын қиын процессуалдық судьяларының міндеттерін қарастыра отырып, тыныш және прагматикалық позицияны алды.

Ол «сөзсіз пайымдаулар» (яғни сот талқылауы аяқталғаннан кейін бірден шығарылған) шығарылуы мүмкін екенін мойындады және мұндай кездейсоқ пікір фрагментті немесе қате болуы мүмкін деп есептеді.

АСЕ 40-бөлігі сот шешімдеріне қатысты жалпы ережелерді қамтиды. Ереже өзі үшін сөйлейді және қарапайымдылықты ескере отырып, бұл жерде жалпылама болмайды. Толық ережелер бар екенін атап өту жеткілікті:

- шешім қабылдайтын судьяның аты мен атақтары;
- шешімнің немесе бұйрықтың күні және мөрі;
- шешім түпкілікті болып табыла ма;
- апелляция мүмкіндігі немесе апелляцияға рұқсат беру;
- сот шешімдерін құру;
- пікірге қызмет көрсету;
- сот шешімінің күшіне енген күні;
- ақшалай пайымдауларға пайыздық мөлшерлеме;
- сот шешімімен тікелей байланысты басқа ұйымдардың сот шешімдерін жою немесе өзгерту туралы қолдау хаттар;
- жалпы ереже, ақшалай пайымдаулар күшіне енген күннен бастап 14 күн ішінде орындалуы тиіс;
- кездейсоқ ауытқулар немесе қателікті түзету.

2. ШЕШІМ ШЫҒАРУСЫЗ ҚҰҚЫҚТЫҚ ДАУЛАРДЫ МӘНІ БОЙЫНША ШЕШУ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ МӘНІ

Әдетте, бірінші сатыдағы сотта азаматтық істі талқылау сот шешімін шығарумен аяқталады. Сонымен қатар, заңда көзделген жағдайларда, өндіріс шешім шығарусыз да аяқталуы мүмкін.

Англия үшін және, жалпы, шет мемлекеттер үшін де дауларды ымыралы реттеу (компромисс) тәжірибесін кеңейту үрдісі тән. Бұл үрдісті судьялар, атап айтқанда, әділет органдарын істердің шамадан тыс санын қарау процесін қысқарту үшін жеңілдетуге ұмтылуына байланысты жігерлі түрде қолдайды.

Сот шешім шығармай, істі талқылаудың аяқталуы туралы ұйғарым шығарады, ол іс бойынша шешім сияқты заңды күшіне енеді және шағым жасалуы мүмкін.

Бірінші сатыдағы ағылшын соттарының азаматтық істерді мәні бойынша, бірақ шешімдер деп аталатын актілерді шығарусыз аяқтау жағдайларының екінші тобын талдауды әлемдік мәмілелерден (compromise) бастау орынды, өйткені олар өзінің заңды табиғаты бойынша келісілген шешімдерге жақын.

Бітімгершілік Келісімнің тараптары құпиялылықты оның шарттарында сақтағысы келеді. Толық қорғауға мәселе «зиянсыз» артықшылықтарына бағынғанда қол жеткізуге болады.

Алайда, Тараптар өздерінің реттеуге қол жеткізгенін жұртшылықтан жасыра алмайды.

Сот мүдделерді қозғайтын талап-арыздардың реттелуіне және ымыраға келуіне қадағалауды жүзеге асырады:

- балалар (18 жасқа дейін);
- 2005 жылғы психикалық әлеует туралы Заңның мағынасында «қорғалған тараптар» (2005 жылғы Заңға сәйкес, әрекет қабілеттілігі жоқ адам «қорғалған тарап деп аталады»)

Бұл осы адамдардың атынан немесе оларға қарсы талап қойылғанына қарамастан болады. Кейде ақыл-ой қабілетсіздігі 2005 жылғы статуттың алдындағы заңға сілтеме жасау арқылы анықталуы тиіс.

Негізгі ереже, балаға немесе қорғалған Тарапқа қатысты (яғни талап-арызға немесе оның атынан немесе қарсы) сотқа төленген қандай да бір ақшаны реттеу, ымыралау немесе төлеу және ешқандай қабылдау соттың мақұлдамауынсыз жарамды болып табылмайды.

Судья Бин іс жүзінде Данхилл Бургинге қарсы (№ 2) (2012) тарап іс жүзінде мүгедектіктен зардап шегетінін (бұл жағдайда ақыл-ой қабілеттерінің жеткіліксіздігі) мойындамай қол жеткізілген келісім сот бекітуінің осы тәртібін сақтауға қабілетсіздігі салдарынан кейінге қалдырылуы мүмкін деп айтты.

Бұл ереже ресми талқылау басталғаннан кейін қол жеткізілген ұсынылатын реттеулермен шектелмейді. Сондықтан да, кәмелетке толмаған немесе қорғалатын тарап істі талқылау басталғанға дейін кінә қоюды реттеу туралы келісімге (немесе оның атынан мұндай реттеуге қол жеткізілген) қол жеткізгенде, ол соттың рұқсатын алуы тиіс. Ол үшін 8-бөлігіне сәйкес өтініш беру қажет. Кәмелетке толмағандарға немесе қорғалған Тараптарға қатысты сот талқылауын, егер (бірақ, сондай-ақ қорғалатын Тараптар болып табылмайтын кәмелетке толмағандар жағдайында ғана) сот онсыз болса, сот талқылауына қатысушы басқа жүргізуге тиіс. Ереже сот досы принципал атынан әрекет етуі тиіс кең тәсілдерді анықтайды.

3. ШЕШІМ ШЫҒАРУСЫЗ ҚҰҚЫҚТЫҚ ДАУЛАРДЫ МӘНІ БОЙЫНША ШЕШУ НЫСАНДАРЫ

Н.Эндрюс тараптарды реттеуге қол жеткізетін төрт негізгі құралды атап өтеді. Олардың алғашқы үшеуі сот шешімімен байланысты:

1. Сот келісімімен шешім алу арқылы;
2. «Томлиннің Бұйрығы»;
3. Ауытқу талап өзара келісімі бойынша;
4. Таза уағдаластық бойынша.

Соттың келісімімен шешім алу

Нысаны бітімгершілік келісімді одан да оңайлатылған және азайтатын оның қорытындысына шиеленіс қатысушылары тікелей немесе судьялардың ескертусіз солиситорлар арқылы жүзеге асады. Жасалған шарттары бар қағаздар тараптарда немесе адвокаттардың досьесінде сақталады және сотқа түспейді. Іс жүзінде әңгіме бұрынғы заң қатынастарын басқаша ауыстыру, материалдық-құқықтық сипаттағы жаңа

шарт туралы болып отыр. Тиісінше, ол орындалмаған кезде қорғау үшін осы шарт негіз болатын дербес талап қою керек.

Келісу туралы шешімдердің көпшілігі ресми соттан судьяның мақұлдауын сұрау қажетсіз алынуы мүмкін. Мұндай келісім туралы шешімдер сот актілерінен гөрі әкімшілік болып табылады. Дегенмен, келісім туралы шешімнің бұл түрі барлық мақсаттар үшін шешімнің нақты нысаны болып табылады.

Келісім туралы шешімнің салдары ымыраға тек келесі жағдайларда ғана наразылық білдірілуі мүмкіндігі арқылы көрініс табады:

- шағым жасауға рұқсат алу жолымен (қажет болған жағдайда, шағымдану мерзімін ұзарту туралы өтініш беру жолымен); немесе
- келісім туралы бұйрыққа, мысалы, қате немесе алаяқтық негізінде шағым келтіру арқылы жаңа сот талқылауын бастау жолымен.

«Томлин Бұйрығы»

Бұл тараптарға күрделі татуласу келісімге күш беруге мүмкіндік беретін икемді тетік. Әдеттегі рәсім тараптардың сотта өндірісті тоқтата тұруға бірлесіп қол жеткізуі болып табылады (тоқтата тұру – өндірісті тоқтатуға қарағанда ағымдағы өндірісті тоқтата тұру туралы сот қаулысы).

Бұл нысанды оның мазмұнын баяндаған судьяның тегі бойынша «Томлиннің Бұйрығы» деп атайды. Тараптар әзірлеген мәміле жасасу шарттары тіркелген шарттарды іске асыру үшін Тараптардың бірінің өтініші бойынша қабылданатын процессуалдық іс-қимылдарынан басқа, өндіріс тоқтатылатын сот ұйғарымына қосымша ретінде әрекет етеді. Қосымшалардың мәтіндері қандай да бір ресми тексеруді немесе судьялардың санкциясын талап етпейді. Олар оқылмайды.

Сонымен, келісілген шешімдерге ұқсастығы айтарлықтай, бірақ айырмашылықтар бар. Ең алдымен ұйғарымдарға қосымшалар осындай тармақтарды қамтуы және бастапқы мәлімделген талаптың және оған қарсылық білдірудің шеңберінен шығатын, яғни процестің қалыпты дамуы кезінде сот талқылауының және рұқсаттың объектілері болып табылмайтын осындай міндеттемелерді іске қатысушыларға жүктеуі мүмкін.

Одан әрі «Томлин бұйрығы» процедурасы кейбір жағдайлар үшін айрықша жоғары соттың барлық үш бөлімшесін қолданады. Ақырында, бұл рәсімді жасау адвокаттың көмегімен ауыр істі міндетті түрде жүргізуді талап етпейді, бірақ бұл жағдайда сот келісімнің шарттарын тіркейтін құжатқа шын мәнінде тарап қол қойғанына және оның келісімі ерікті түрде берілгеніне көз жеткізуі тиіс.

Іс-әрекетке қабілетсіз азамат қатысушы болып табылатын ақша сомасын төлеу туралы талап бойынша әлемдік мәміле үшін қайтыс болған адамның мүлкі даудың объектісі болып табылады және кейбір басқа жағдайларда соттың мақұлдауы қажет (АСЕ 21.10, 21.11-бап)

Егер Тараптардың бірі ымыраласу шарттарын сақтамаса, оның қарсыласы бұзушыға өз міндеттемелерін орындауды ұсынған ұйғарым шығару туралы сот алдында өтініш жасауға құқылы. Осы ұйғарымға бағынбағаннан кейін ғана өзге мәжбүрлеу түрлерін іске асыру үшін борышкердің мүлкінен өндіріп алу туралы атқару парағын беруді сұрауға болады.

«Томлин бұйрықтарының» қосымша артықшылығы (келісілген шешімдерге қарағанда) әлем шарттарын қалыптастыратын оларға қосымшалар жария етуге жаппайды, толық құпия сақталады деп санайды. Бизнесмендердің коммерциялық құпияларын қорғау тұрғысынан бұл бәсекелестерден қорғау үшін маңызды. Бірақ қарсылас субъектілердің күштері мен мүмкіндіктері анық тең болмаған кезде жариялылықтың болмауы әділетсіз әдістердің көмегімен неғұрлым әлсіз жақтардың басу үшін қолайлы жағдай жасайды.

Құпиялылық «Томлин Заңының» басты артықшылығы болып табылады.

Бірақ сақ болу керек: мұндай құпиялыққа негізгі бұйрықтың мәтініне енгізілген жеке құжат, кесте ретінде осы қолданыстағы терминдерді қосу арқылы қол жеткізуге болады.

Бұйрыққа кесте шешімге қоса берілуге тиіс емес, әйтпесе ол көпшілік алдында танысу үшін шешімнің бір бөлігі ретінде ашық болады.

Басқа артықшылықтар:

- кесте қатаң әрекеттер шеңберінен шығатын мәселелерді қамтуы мүмкін;
- күрделі сұрақтар Томлин Заңының кестесінде, оларды ұзақ келісу шешіміне қосу қажетсіз ыңғайлы болуы мүмкін;

- реттеу шарттарын орындауға қолданыстағы іс-әрекет шеңберінде жеңілдетілген рәсім арқылы қол жеткізуге болады.

Алайда Томлиннің бұйрығын пайдалану кемшіліктерінің бірі-бұл бұйрық қатаң мағынада «пікір» болып табылмайды. Осы себепті реттеудің бұл нысаны заңмен белгіленген мүдделілікті көтермейді.

Durham CC (2010) қарсы Community Care North East іс судья Ramsey атап өткендей, тағы бір мәселе Томлин бұйрығы бойынша кестенің негізгі бөлігінде реттелген мәселелер сот шешімінің мәні болып табылмайды. Осылайша, соттың осы шарттарды өзгертуге немесе жоюға өкілеттігі жоқ (өзгерген мән-жайлар бойынша). Егер тек шарттық құқыққа сәйкес құқықтық қорғаудың тәуелсіз құралы туындамаса немесе егер Тараптар құқықтың осындай нұсқасы үшін сотқа жүгіну құқығын өзіне тікелей сақтамаса.

Өзара келісімі бойынша талап-арыз ауытқуы

Бұл сот тараптардың бірлескен шешімі бойынша талап қоюдан бас тартқанын білдіреді.

Бұл жөнінде Фоскетт оқулығы (осы тақырып бойынша жетекші оқулық) мынадай түсініктеме береді: келісім бойынша өндірісті тоқтатудың әсері сот шешімі бойынша тоқтатумен бірдей болады, атап айтқанда талап қоюдың негіздемесі өндірістің тоқтатылуымен бірге жоққа шығарылады. Бұл жағдайда Res judicata доктринасы қолданылып, сол негіздемелер бойынша жаңа өндірістің басталуына кедергі жасайды.

Дегенмен, Тараптар өздерінің құқықтарын жою және келісу туралы міндетті шешім түрінде ресімдеу ниетінің болмағанын көрсететін тұжырымдаманы пайдалана алады. Оның орнына тараптар талап қою арызын кері қайтарып алуға келіскенін және талап қоюдың осы негізі бойынша болашақ талқылаулар мүмкіндігін қарастырмағандығын көрсете алады.

Таза уағдаластық

Мұндай реттеу Тараптың іс бойынша сот процесін қайта бастауға кедергі келтіреді. Егер Тараптардың бірі мұны жасауға тырысса, ол келісім-шартты бұзады.

Бұл жерде екі контексті жөнінде айтуға болады:

1. Талқылау басталар алдындағы реттеу:

- сот талқылауы ресми басталғанға дейін жүргізілетін есеп айырысуларға қатысты.
- егер мұндай реттеу тараптарының бірі талап-арыз беруге тырысып, осы келісімді бұзса, оны осы іс бойынша шешім алу мүмкіндігінен айрудың екі тәсілі бар:

= сот бұл әрекетті тоқтата тұруға рұқсат етуі мүмкін (ол Англияға сырттан әкелінген жағдайда);

= кінәсіз тарап болып табылатын айыпталушы өзінің негізгі қорғауы ретінде бұл іс-әрекет татуласу келісімін бұза отырып жасалғанын мәлімдей алады.

2. Істі талқылау басталғаннан кейін реттеу:

- таза реттеу талқылау басталғаннан кейін жүргізіледі;
- таза келісім негізінде реттелген талап қою арызы Тараптардың бірі бұл туралы сотқа хабарлағанға дейін өз кезегін күтеді. Мұндай хабарламаның мазмұны талап қою арызы сотпен қаралмауы тиіс екендігіне қатысты болуы керек. Немесе ол хабарламада тараптардың құпия келісуін бір тараптың әлде екі тараптың да бұзғаны салдарынан сот талап қою арызын қарастырмаудан бас тартуы керектігі мәлімденуі тиіс.

Пайдаланылған және ұсынылатын әдебиеттер

1. Эндрюс Н. Система гражданского процесса Англии: судебное разбирательство, медиация и арбитраж / пер. с англ.; под ред. Р.М. Ходыкина; Кембриджский ун-т. – М.: Инфотропик Медиа, 2012. – 544 с.
2. Кудрявцева Е.В. Современная реформа английского гражданского процесса: дисс. ... д.ю.н. – М., 2008. - 346 с.
3. Решетникова И. В. Доказательственное право Англии и США. - М., 1999.
4. Гражданский процесс: Учебник. 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. М.К. Треушников. М.: ОАО «Издательский Дом “Городец”», 2007. — 784 с.